

Risale-i Nur'da Tefekkürün Kaynağı

Risale-i Nur tefekkürünü bir yerlere yerleştirmek gerektiğinde, İslam alemindeki düşünce akımlarıyla arada birtakım benzerlikler bulunabilir. Onda bazı yönlerden tasavvufun izini, kelamın metodunu, hatta felsefeyi bulmak mümkündür. Bediüzzaman'ın çok genç yaşlarından itibaren yoğun bir ilmî faaliyet içinde bulunduğu dikkate alınırsa, bu kadar cevval, zekî ve kültürlü bir insanın, okuduğu eserlerden ve tanıştığı düşüncelerden hiç etkilenmemesinin mümkün olamayacağı da açığa çıkar. Ancak, Bediüzzaman'ı bu yollardan hiçbirisinin bütünüyle tatmin edemediğini ve onun, gözünü çok daha yüksek bir yerlere dikerek, farklı bir yol araştırmaya başladığını, daha kalemi ilk olarak eline aldığı yıllardan bize kalan eserlerinden anlıyoruz. Mesela, ilk eserlerinden Muhakemat'ta, marifetullah yollarını şu şekilde karşılaştırmakta ve tercihini ortaya koymaktadır:

"Birincisi, tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikîn-i sofîyenin minhacıdır.

"İkincisi, imkan ve hudüsa mebnî olan mütekellimînin tarikidir. Bu iki asıl, filvaki Kur'an'dan teşaub etmişlerdir. Lakin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için, tavilüzzeyle ve müşkülleşmiştir.

"Üçüncüsü, hükemanın mesleğidir. Üçü de taarruz-u evhamdan masun değildir.

"Dördüncüsü ki, belagat-i Kur'aniyenin ulüvv-ü rütbesini ilan eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mirac-ı Kur'anîdir. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik."

Bediüzzaman, bu iddiasını, daha sonra da bütün hayatı boyunca devam ettirmiş ve eserlerinin düzinelerce yerinde tekrar ederek, Risale-i Nur'un sadece Kur'an'a dayandığını ve ilhamını ondan aldığını belirtmiştir. Bu iddialar ışığında Risale-i Nur'u incelediğimizde, gerçekten de Kur'an'ın üslubundaki bazı özellikleri yansıttığını görürüz. Bunların en önemlileri arasında şunlar sayılabilir:

1. Kur'an'ın başta vücub-u vücut ve vahdet olmak üzere, iman hakikatlerini ispat ederken önümüze serdiği deliller, etrafımızdaki alemin ve yaşadığımız hayatın parçalarıdır: Kuşlar, koyunlar, bulutlar, dağlar, denizler, üzüm, hurma,

zeytin, arı, sinek, ay, güneş, balık, çürümüş kemikler, ham ve olgun meyveler, gözler, kulaklar, üstünde seyahat edilen binekler, v.s. Bunların hepsi de bütün çağların bütün insanların aşına oldukları şeylerdir. Kur'an bütün bunları marifet-i İlahiyenin birer delili olarak kullanır. Risale-i Nur tefekkürünün malzemesi de bunlardan başka bir şey değildir.

2. Baştan sona kadar iddialarına akli şahit gösteren ve insanları tefekküre davet eden, taklitçiliği şirkin temeli olarak gösterip kökünden kesip atan Kur'an'ın bu tarzını, Risale-i Nur da aynen benimsemiştir. Bediüzzaman, tasavvuftaki süluk ve evradın yerini, Risale-i Nur'da mantikî bürhanların ve ilmî hüccetlerin aldığı ifade etmektedir.

3. Kur'an'ın hitabı cihanşümuldür. Bediüzzaman da, bilhassa Barla devrinden itibaren kaleme aldığı Risale-i Nur Külliyyatında bu yolu seçmiş ve kendisine muhatap olarak seçkin bir zümreyi değil, bütün beşer tabakalarını almıştır. Kişinin bilgi ve anlayış seviyesinin eserlerden istifade derecesini tayin hususunda oynayacağı rol ise, ayrı bir konudur—tıpkı Kur'an'dan istifadede olduğu gibi.

4. İkinci maddede belirtilen özellik, Risale-i Nur'un ilm-i kelim ile çok yakından paylaştığı bir temel özellik olmakla birlikte, bu konuda ilm-i kelamdan ayrıldığı ve doğrudan Kur'an'ı örnek aldığı bir husus daha vardır ki, o da üslup meselesidir. Mesela cüz'î bir varlık yahut hadisedeki tecellîyi küllî varlık ve hadiselerle yan yana incelemekten ibaret bir metodu açıklarken Risale-i Nur'un kullandığı şu üsluba herhangi bir ilm-i kelim eserinde rastlamak mümkün değildir:

“Esmâ-i Hüsnâ'nın herbirisinin kendine mahsus öyle kudsî bir cemali var ki, bir tek cilvesi koca bir alemler ve hadsiz bir nev'i güzelleştiriyor. Bir tek çiçekte bir ismin cilve-i cemalini gördüğün gibi, bahar dahi bir çiçektir. Ve Cennet dahi görülmedik bir çiçektir. Baharın tamamına bakabilirsen ve Cenneti iman gözüyle görebilirden, bak, gör, cemal-i sermedînin derece-i haşmetini anla. O güzelliğe karşı iman güzelliğiyle ve ubudiyet cemaliyle mukabele etsen, çok güzel bir mahluk olursun. Eğer dalaletin hadsiz çirkinliğiyle ve isyanın menfur kubhuyla mukabele edip karşılasan, en çirkin bir mahluk olmakla beraber, bütün güzel mevcudatın manen menfurları olursun.”

Bu ifadelerin, “kitapta durduğu gibi durmayan” ve okunduğu zaman imanın içindeki bir potansiyeli harekete geçiren bir güç taşıdığı, gerek ifadenin kendisinden, gerekse Risale-i Nur'un, kendisini okuyanlar üzerinde hasıl ettiği tesirden rahatça anlaşılmaktadır. İslam alimleri arasında da benzer bir üslubu ihtiyar edenlerin sayısı az değildir; onlar gibi, Risale-i Nur'a da bu orijinal üslubunda Kur'an'ın kaynaklık ettiği aşikardır. Ve bu üslubun vicdanlar üzerindeki tesiri, Kur'an'ın asırlar ve kıt'alar ötesine uzanan i'cazının bir delilinden başka bir şey değildir.

5. Kur'an, bütün beşer tabakalarını birden kendisine muhatap aldığı gibi, insana da bir bütün olarak hitap eder. Onun hitabından sadece akıl yahut sadece kalb değil, insanın bütün varlığı ve bütün duyguları birden feyiz alır. Risale-i Nur da bu üslubu benimsemiştir. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, “Risale-i Nur'un gıda ve taam hükmündeki hakikatlerinden hem akıl, hem kalb, hem ruh, hem nefis, hem his, hisselerini alabilir. Yoksa, yalnız akıl cüz'î bir hisse alır, ötekiler gıdasız kalabilirler.” “Kur'an'dan gelen o Sözlere ve o nurlar, yalnız akli mesail-i ilmiye değil, belki kalbî, ruhî, halî mesail-i imaniyedir ve pek yüksek ve kıymetli maarif-i İlahiye hükmündedirler.” “Risale-i Nur, sair ulemanın eserleri gibi yalnız aklın ayağı ve nazarıyla ders vermez; ve evliya misüllü yalnız kalbin keşif ve zevkiyle hareket etmiyor. Belki akıl ve kalbin ittihad ve imtizacı ve ruh ve sair letaifin teavünü ayağıyla hareket ederek evc-i alaya uçar.”

Müellif, Risale-i Nur'daki tefekkür bahislerinin tekrar tekrar okunduğu halde usandırmamasını da, yine Kur'an'dan gelen bu özelliğe bağlar.

6. Alemlere rahmet olarak gönderilen ve mü'minlere çok şefkatli ve çok merhametli bir peygamberin elinde, yine mü'minlere bir rahmet olarak indirilen Kur'an, daha ilk sayfasında bize Alemlerin Rabbini Rahman ve Rahîm isimleriyle tanıtır. İlahî rahmete her zamankinden muhtaç bir durumda olmasına rağmen, daha çocukluk yaşlarından itibaren çevresinden gelen telkinlerle Allah'ı cezalandırıcı bir varlık olarak tanımaya meyyal olan bugünün insanına Risale-i Nur'un Allah'ı tanıtmada da aynı üslup hakimdir. Yeis yerine ümit vermeyi, ürkütmek yerine müjdelemeyi esas alan Risale-i Nur, Allah korkusunu dahi, bir yavrunun, annesinin şefkat dolu sinesine sığınmasına benzetir. Yine Kur'an'dan geldiğinde hiç şüphe olmayan bu özellik, Risale-i Nur'un Rahman, Rahîm ve Rauf isimlerine mazhariyetini göstermektedir.

Risale-i Nur Nedir?

Bütün bu açıklamalardan sonra, yine en baştaki soruya döndüğümüzde, Risale-i Nur tefekkürüne belki de yeni bir isim koymak ihtiyacıyla karşı karşıya kalıyoruz. Gerçi bir yönüyle bakıldığında bu tefekkürün tasavvufa, bir başka yönüyle kelama benzer özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de temas ettiğimiz gibi, Müellifin her ikisinden de şu veya bu ölçüde etkilenmiş olması, onun gerek beşeriyetinin, gerekse engin kültürünün tabii bir sonucu olarak mümkün gözükmektedir. Diğer yandan, Müellifin kendi beyanları da bu hususta bazan tezat izlenimi vermektedir. Mesela, Bediüzzaman'ın "Zaman tarikat zamanı değil, hakikat zamanıdır" şeklindeki meşhur sözünün yanı sıra, Risale-i Nur'un tarikat olmadığına dair beyanları bir hayli fazladır ve bu konuda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. Emirdağ mektuplarından birinde ise, bu konuda daha farklı ifadelerle rastlıyoruz:

"Şimdiye kadar ben yalnız iman hakikatini düşünüp 'Tarikat zamanı değil, bid'alar mani oluyor' dedim. Fakat şimdi, sünnet-i Peygamberi dairesinde, bütün on iki büyük tarikatın hülasası olan ve tariklerin en büyük dairesi bulunan Risale-i Nur dairesi içine, her tarikat ehli kendi tarikatı dairesi gibi görüp girmek lazım ve elzem olduğunu bu zaman gösterdi."

Ancak bu ifadelerden, Risale-i Nur'un diğer tarikatleri kuşatan bir başka büyük tarikat olduğu neticesini çıkarmanın doğru olmadığı düşüncesindeyiz. Belki bunu, (1) tarikatten beklenen neticeyi velayet-i kübra ve veraset-i Nübüvvet yoluyla Risale-i Nur'un daha kestirme bir yoldan verdiği, (2) Risale-i Nur'un diğer tarikat veya cemaatler gibi ayrı bir hareket teşkil etmeyip, umumun malı olan ve hangi tarikate yahut hangi cemaat veya ekole mensup olursa olsun herkesin benimseyip istifade edebileceği bir eser olduğu şeklinde anlamak daha doğru olacaktır.

Gerçi, tarikat ehlinde olduğu gibi, Risale-i Nur Müellifinin hayatında da evrad ve ezkarın önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Ancak bunların hepsinin tefekkür maksatlı oluşunun ve Risale-i Nur'daki birçok hakikatlerin inkişafına sebebiyet verişinin yanı sıra, Risale-i Nur talebelerinin bu evrad ve ezkarı takip etmek şeklinde bir mükellefiyetle karşı karşıya bırakılmadığı da bir vakiadır. Acz, fakr, şefkat ve tefekkür esaslarına dayanan Risale-i Nur'un "evradı" ise, (1) ümmete uymak, (2) farzları yerine getirmek, (3) büyük günahlardan kaçınmak, (4) namazı tadil-i erkan ile kılmak ve (5) namazın ardındaki tesbihatı yapmak şeklinde sıralanmıştır. Burada, namaz tesbihatından başka bir zikir veya vird mecburiyetiyle karşılaşmıyoruz.

Diğer yandan, Bediüzzaman'ın vesileyi ve ehl-i tarikatçı makbul olan mürşide ziyade hüsn-ü zan beslemeyi açık bir dille reddetmesi de, Risale-i Nur'u tasavvuftan ayıran belirgin özellikler arasında sayılmalıdır.

Buna mukabil, keramet ve gaybî işaretlerin, belirli ölçüde de olsa, Risale-i Nur'da yer aldığı görülür. Hatta bu hususta müstakil olarak telif edilmiş Birinci ve Sekizinci Şualar gibi risaleler de mevcuttur. Talebeleri tarafından kaleme alınan mektuplarda ve Tarihçe-i Hayatta ise, Bediüzzaman'a nisbet edilen kerametler azımsanacak bir sayıda değildir. Müellifin kerametlere önem vermeyen, talebelerinin kendisi hakkındaki ziyade hüsnüzanlarını ısrarla tadil eden ve Risale-i Nur'un hakikat mesleği olduğunu açıkça bildiren beyanlarına rağmen Risale-i Nur'da ve Risale-i Nur talebeleri arasında bu hallerin yer bulmasının en önemli sebebi, o devrin yoğun baskıları altında bunalan hizmet ehlinin manevî destek ihtiyacı olsa gerektir. Bu arada, toplumun keşif ve keramet gibi harikulade hallere aşırı düşkünlüğü de gözden uzak tutulmamalıdır. Risale-i Nur gibi toplumun her kesimini kucaklayan bir harekette, bu eğilimin mutlaka bir yansıması görülecektir. Gerek Müellifin zamanındaki, gerek bizim zamanımızdaki önde gelen Risale-i Nur talebeleri arasında bulunan tarikatmeşrep zatların mizaçları da bu hususta önemli bir rol oynamıştır ve oynamaya devam etmektedir.

Ne olursa olsun, Bediüzzaman'ın şu ifadeleri, bu konularda son sözü söyleyecek ve Risale-i Nur'un konumunu açıklığa kavuşturacak niteliktedir:

"Risale-i Nur hizmetiyle Isparta ve civarında binler ehl-i imana fevkalade kuvvet-i imaniyeyi temin etmek olan bu netice, bizim fevkalade hizmetimize kafidir. On kutup derecesinde biri çıksa, bin adamı derece-i velayete sevk etse, yine bu dereceyi aşağıya düşürmez. Nurun hakikî şakirtleri bu gibi neticelere kanaat ediyorlar. ... İlm-i mantıkta 'kaziye-i makbule' tabir ettikleri-yani büyük zatların sözlerini delilsiz kabul etmektir- mantıkça yakîn ve kat'iyeti ifade etmiyor, belki zann-ı galiple kanaat verir. İlm-i mantıkta bürhan-ı yakînî, hüsn-ü zanna ve makbul şahıslara bakmıyor; cerh edilmez delile bakar ki, bütün Risale-i Nur hüccetleri bu bürhan-ı yakînî kısmındandır. Çünkü, ehl-i velayetin amel ve

ibadet ve sülük ve riyazetle gördüğü hakikatler ve perdeler arkasında müşahede ettikleri hakaik-i imaniye, aynen onlar gibi, Risale-i Nur, ibadet yerinde, ilim içinde hakikate bir yol açmış; sülük ve evrad yerinde, mantıkî burhanlarla ilmî hüccetler içinde hakikatü'l-hakaike yol açmış; ve ilm-i tasavvuf ve tarikat yerinde, doğrudan doğruya ilm-i kelim içinde ve ilm-i akide ve usul-i din içinde bir velayet-i kübra yolunu açmış,”

Diğer taraftan, ilm-i kelim ile Risale-i Nur arasında da birtakım farklar karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce Müellifin kendisi, kelim ehlinin takip ettiği yol ve delillerin işi uzattığı ve ihtiyaca cevap vermekten uzak düştüğü, yahut sadece akla hitap etmekten öteye gidemediği görüşündedir. Bununla beraber, Risale-i Nur'un (1) ekseriyet itibarıyla ele aldığı konular, (2) delile dayanmak suretiyle iman hakikatlerini ispat yolunu takip etmesi, onu kelama daha çok yaklaştırmaktadır. Şurası kesinlikle söylenebilir ki, Risale-i Nur'un kelim ile ortak noktaları, tasavvuf ile benzerliklerinden daha fazla ve daha esaslıdır. Hatta, Risale-i Nur ile kelimciler arasındaki farkı bir üslup meselesinden ibaret olduğunu söylemek mübalağa olmayacaktır. Nitekim Bediüzzaman'ın kendi ifadeleri de, Risale-i Nur'un yerini ilm-i kelim içinde göstermektedir:

“İlm-i kelim dersini benden almak arzu etmişsiniz. Zaten o dersi alıyorsunuz. Yazdığınız [el yazısıyla çoğalttığınız] umum Sözler, o nurlu ve hakikî ilm-i kelamın dersleridir.”

“Eski zamandan beri ekser yerlerde medrese taifesi tekkeler taifesine serfuru etmiş, yani inkıyat gösterip velayet semereleri için müracaat etmişler. Onların dükkanlarında ezvak-ı imaniyci ve envar-ı hakikati aramışlar. Hatta medresenin büyük bir alimi, tekkenin küçük bir velî şeyhinin elini öper, tabi olurdu. O ab-ı hayat çeşmesini tekkede aramışlar. Halbuki, medrese içinde daha kısa bir yol hakikatin envarına gittiğini ve ulum-u imaniyede daha safî ve daha halis bir ab-ı hayat çeşmesi bulunduğunu ve amel ve ubudiyet ve tarikatten daha yüksek ve daha tatlı ve daha kuvvetli bir tarik-i velayet, ilimde, hakaik-i imaniyede ve Ehl-i Sünnetin ilm-i kelamında bulunmasını, Risale-i Nur, Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyanın mucize-i maneviyesiyle açmış, göstermiş, meydandadır.”

“Risale-i Nur ...ilm-i tasavvuf ve tarikat yerinde, doğrudan doğruya ilm-i kelim içinde ve ilm-i akide ve usul-i din içinde bir velayet-i kübra yolunu açmış.”

Bu ifadelerden, “velayet-i kübra” ve “veraset-i Nübüvvet” konularını başka bir tartışma konusu olarak ayıracak olursak, Risale-i Nur, kendisine has tefekkür üslubuyla, karşımıza farklı, orijinal, yepyeni bir ilm-i kelim eseri olarak çıkacaktır.

Bu eser, Merhum Mehmed Akif'in tabiriyle, ilhamını doğrudan doğruya Kur'an'dan alan, Kur'an'ın açtığı engin ufuklarda büyük ve küçük kainat kitaplarını okuyan, akla ve kalbe birlikte hitap eden ve bu hitap tarzıyla insanın içindeki potansiyel enerjiyi harekete geçirip imanı ve İslam'ı günlük hayatın her safhasında yaşanır hale getiren, orijinalliğini ve kitleler üzerindeki tesirini ispat etmiş bir eserdir.

Yirminci—ve muhtemelen yirmi birinci—yüzyıl insanının önünde açtığı tefekkür ufkuyla Risale-i Nur'un ilm-i kelim tarihinde bir çığır sahibi olarak, kendisine has bir isimle anılmaya herhalde liyakati vardır. Çünkü onun getirdiği Kur'anî kelim tarzında, bir kere keşfedildikten sonra, insanları doğrudan doğruya Kur'an ile tanıştıracak ve Kur'an'da, Risale-i Nur'un anlattıklarından çok daha fazlasını bulmalarını sağlayacak bir istidat saklıdır.